

З канферэнцый, што ладзіліся на філфаку ў апошні час, можна назваць цэлую серыю міжнародных сустрэч літаратуразнаўцаў для вырашэння праблем між-нацыянальных літаратурных узаемасувязей — "Славянскія літаратуры ў кантэксце літаратуры сусветнай" (1992, 1993, 1995). Побач з імі прайшлі канферэнцыі, прысвечаныя творчасці М.Багдановіча (у 1991 — да стагоддзя з дня нараджэння), тыпалагічнаму супастаўленню паэзіі Адама Міцкевіча і Канстанціна Міцкевіча (Якуба Коласа) — 1994, беларуска-польскім літаратурным узаемадачынэнням (1992) і шэраг іншых. Матэрыялы (тэзісы, падчас даклады) канферэнцый, як правіла, выдаюцца асобнымі зборнікамі, становяцца вядомымі ў навуковым свеце.

Цяжка яшчэ рабіць якія-небудзь высновы пра навуковую плённасць чацвёртага перыяду развіцця ўніверсітэцкай літаратуразнаўчай думкі. Але ў нас ёсць усе падставы на аптымістычнае спадзяванне: нягледзячы на пэўныя эканамічныя і грамадска-культурныя варункі, літаратуразнаўства і літаратуразнаўчае навучанне ў БДУ застанецца на ўзроўні сучасных задач і патрабаванняў.

Л.М. ШАКУН

МОВАЗНАЎСТВА Ў БДУ

Леў Міхайлавіч Шакун, доктар філалагічных навук, прафесар, заслужаны работнік вышэйшай школы Беларусі, лаўрэат дзяржаўнай прэміі, адказны рэдактар чацвёртай серыі часопіса "Веснік БДУ". Аўтар шматлікіх прац па праблемах сучаснай беларускай мовы, яе гісторыі і сувязей з іншымі мовамі, у тым ліку такіх шырока вядомых, як "Нарысы гісторыі беларускай літаратурнай мовы", "Словаўтварэнне", "Марфемны слоўнік беларускай мовы", "Гісторыя беларускага мовазнаўства" і інш.

Мовазнаўства як адна з галін філалагічнай навукі і прадмет выкладання ў вышэйшай школе ўпершыню пачало мэтанакіравана і сістэматычна распрацоўвацца на Беларусі з адкрыццём у 1921 г. Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Да гэтага тут вяршыняй набыцця спецыяльнай адукацыі з'яўляліся настаўніцкія інстытуты, адкрытыя напярэдадні першай сусветнай вайны ў Віцебску, Маргілёве і Мінску. У гэтых інстытутах, як і ва ўзнікшых яшчэ ў мінулым стагоддзі настаўніцкіх семінарыях, іншых тагачасных навучальных установах (гімназіях, розных вучылішчах), мовазнаўчыя даследаванні не праводзіліся. Мовы вывучаліся ў іх у практычным плане, на тым узроўні, які дазваляў выпускніку сярэдняй навучальнай установы прадоўжыць навучанне ва ўніверсітэце па-за межамі Беларусі або настаўнічаць у пачатковай школе. Адсутнасць на Беларусі такіх навуковых інстытуцый і навучальных устаноў, дзе праводзіліся б даследаванні ў галіне мовазнаўства, не давала магчымасці ствараць нацыянальныя кадры лінгвістаў. У дарэвалюцыйны час на тэрыторыі Беларусі не выйшла ніводнай сур'ёзнай лінгвістычнай працы. Нават тыя даследаванні, што прысвечаліся беларускай мове, выдаваліся ў такіх універсітэцкіх гарадах, як С.-Пецярбург, Масква, Кіеў, Варшава, у Вільні, якая з'яўлялася на той час культурна-грамадскім цэнтрам так званага Паўночна-Заходняга краю.

З першых дзён існавання Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта распачаў падрыхтоўку філолагаў. Яна праводзілася на факультэце грамадскіх навук, у склад якога ўваходзіла этнолага-лінгвістычнае аддзяленне — спачатку з трыма, а затым чатырма секцыямі: беларускай, рускай, яўрэйскай і польскай (адпаведна чатыром асноўным этнічным групам, што насялялі БССР). Аддзяленне (хутка яно стала называцца літаратурна-лінгвістычным) рыхтавала настаўнікаў для сярэдняй школы. З другога, 1922/23 навучальнага года яно было ўключана ў новаадкрыты педагагічны факультэт.

Новаму ўніверсітэту не хапала кваліфікаваных навукова-педагагічных кадраў. У першым, 1921/22 навучальным годзе так і не была па-сапраўднаму наладжана работа моўных секцый. Усе дысцыпліны беларускага мовазнаўства

выкладаўся толькі адным выкладчыкам – вядомым беларускім грамадскім дзеячам і навукоўцам Язэпам Лёсікам. Для правядзення заняткаў па яўрэйскай і польскай мовах наогул не знайшлося кваліфікаваных выкладчыкаў.

Павялічвала цяжасці і адсутнасць спецыяльнай літаратуры – падручнікаў, даведнікаў, іншых навучальных дапаможнікаў. Выкладанне моў першапачаткова вялося ў форме практычных заняткаў. Разам з тым ужо ў першым навучальным годзе на ўсіх аддзяленнях факультэта грамадскіх навук былі прачытаны такія раздзелы беларусазнаўства, як беларускі народ і яго мова, гісторыя беларускага пісьменства, беларуская літаратурная мова, элементарныя асновы беларускага правапісу. Праводзіліся таксама на ўсіх аддзяленнях практычныя пісьмовыя работы, а на этнолага-лінгвістычным аддзяленні – семінарыскія заняткі па беларускай мове.

Паступова кадры універсітэта сталі папаўняцца высокакваліфікаванымі лінгвістамі. Да выкладчыцкай дзейнасці па сумяшчальніцтву былі запрошаны найбольш дасведчаныя навукоўцы з Інстытута беларускай культуры, што адкрыўся ў 1921 г., на базе якога ў 1929 г. была створана Беларуская акадэмія навук (пазней – Акадэмія навук БССР). З-за недахопу навуковых кадраў сумяшчальніцтва пасад у тыя часы шырока практыкавалася: супрацоўнікі Інстытута працавалі і ва універсітэце, а яго выкладчыкі – у Інстытуце. Так, сумяшчалі сваю працу ў гэтых установах правадзейныя члены Інстытута беларускай культуры (пазней – Акадэміі навук) Я.Ю.Лёсік, С.М.Некрасэвіч, прафесар універсітэта П.А.Бузук, дацэнты А.В.Багдановіч, І.В.Воўк-Левановіч, Л.М.Цвяткоў. Такое выкарыстанне навуковых кадраў спрыяла разгортванню ва універсітэце мовазнаўчых даследаванняў і павышэнню якасці выкладання лінгвістычных дысцыплін.

Першапачатковы этап дзейнасці універсітэта супаў па часе з актывізацыяй тых працэсаў, якія атрымалі назву беларусізацыі – укаранення беларускай мовы ва ўсе сферы грамадскага жыцця, г.зн. і ў навуку, адукацыю. Зусім заканамерна, што мовазнаўчыя даследаванні універсітэцкіх вучоных скіроўваліся галоўным чынам на распрацоўку беларускай мовы. Яна вывучалася ў самых шырокіх аспектах: і з пункту гледжання яе сучаснага стану – характарыстыкі ўласцівых ёй гукіў і формаў, упарадкавання яе правапісна-граматычных, лексіка-фразеалагічных і стылістычных нормаў, узаемаадносін з народнымі гаворкамі, і ў гістарычным развіцці. Вынікі даследаванняў публікаваліся ў тагачасных навуковых і навукова-асветніцкіх выданнях ("Запісках аддзела гуманітарных навук" Інстытута беларускай культуры, а затым Акадэміі навук, часопісах "Асвета", "Наш край" і інш.), у грамадска-літаратурных часопісах ("Полымя", "Узвышша", "Маладняк" і інш.), выходзілі асобнымі выданнямі. З 1925 г. яны сталі рэгулярна з'яўляцца ў "Працах БДУ". Першай такой працай стаў гісторыка-метадалагічны нарыс І.В.Воўка-Левановіча "Гістарычнае вывучэнне беларускай мовы ў славянскай філалогіі" (№ 6–7). У ім аўтар прааналізаваў назапашаныя на той час матэрыялы па беларускаму мовазнаўству, пачынаючы ад самых ранніх выказванняў аб беларускай мове рускіх, польскіх і іншых даследчыкаў – лінгвістаў, этнографіў, літаратуразнаўцаў, гісторыкаў і канчаючы працамі такіх вучоных, як акадэмік А.І.Сабалеўскі, А.А.Шахматаў, Я.Ф.Карскі, якіх аўтар назваў "трыма тытанамі нашай навукі". Усяго ж І.В.Воўк-Левановіч з 1924 г., калі прыйшоў на працу ва універсітэт, і да часу свайго ад'езду з Беларусі ў 1930 г. надрукаваў у розных выданнях (у тым ліку і замежных) 15 навуковых прац, сярод якіх артыкулы "Беларускае аканне" (1926), "Мова выданняў Францішка Скарыны" (1926), "Аб прынцыпах і метадах укладання гістарычнага слоўніка беларускай мовы" (1929), "Еще к вопросу о "ляшских" чертах в белорусской фонетике" (1930).

Наогул тагачасныя вядучыя моваведы універсітэта вызначыліся зайздроснай актыўнасцю ў навуковых даследаваннях. Так, П.А.Бузук, які быў запрошаны на працу ва універсітэт з Украіны ў 1924 г., за перыяд з 1925 па 1933 г. надрукаваў звыш 60 навуковых прац па розных праблемах беларускага мовазнаўства. Ён з'яўляецца аўтарам аднаго з першых выдадзеных на беларускай мове навучальных дапаможнікаў для студэнтаў лінгвістычных аддзяленняў і настаўнікаў "Асноўныя пытанні мовазнаўства" (1926). Дапаможнік з'явіўся, па словах аўтара, пераробленым для патрэб беларускага мовазнаўства варыянтам апублікаванай раней на рускай мове працы "Основные вопросы языкознания" (М., 1924). У 1928 г. П.А.Бузук выдаў яшчэ адну фундаментальную працу – "Спроба лінгвістычнай геаграфіі Беларусі. Ч.1. Фанетыка і марфалогія. Вып. 1. Гаворкі цэнтральнай і Усходняй Беларусі і суседніх мясцовасцей Украі-

ны і Вялікарусі ў першай чвэрці XX в." Тут падаецца 20 лінгвістычных карт з каментарыямі да іх – падрабязным апісаннем фанетыка-марфалагічных рыс беларускіх гаворак той часткі Беларусі, што ўваходзіла ў 20-я гады ў склад БССР. Гэта быў першы ў славянскім мовазнаўстве лінгвістычны атлас. П.А.Бузук, такім чынам, з'явіўся заснавальнікам новага напрамку ў беларускім мовазнаўстве – лінгвагеаграфіі. Ужо сучаснікі называлі яго пачынальнікам яшчэ аднаго напрамку ў беларускім мовазнаўстве – даследавання мовы мастацкай літаратуры.

З прац, створаных у першае дзесяцігоддзе існавання ўніверсітэта, трэба вылучыць таксама выдадзеныя на рататары ў 1927 г. "Лекцыі па гісторыі беларускай мовы: Уступ і фанетыка" І.В.Воўка-Левановіча (2-е выд., 1994). Гэта апрацоўка лекцый, якія вучоны чытаў ва ўніверсітэце на працягу 1925–1927 г. У кнізе аўтар раскрыў паняцце беларускай мовы ў яе сучасным стане і гістарычным развіцці, вызначыў крыніцы вывучэння яе гісторыі, прааналізаваў погляды вучоных на беларускую мову і яе паходжанне, паказаў найбольш яркія змены ў яе фанетычнай сістэме, што адбываліся на працягу стагоддзяў. У тым жа 1927 г. А.В.Багдановіч выдаў падручнік для настаўнікаў і студэнтаў "Беларуская мова", які па сутнасці з'яўляецца тэарэтычным нарысам аб прыродзе мовы, яе структуры, унутраных і знешніх фактарах развіцця. Большая частка кнігі адведзена вызначэнню этнаграфічных межаў беларускай мовы, апісанню яе гукаў і граматычнага ладу, дыялектнага членення, асаблівасцей гістарычнага развіцця. Я.Ю.Лёсік, аўтар шматлікіх школьных падручнікаў па беларускай мове, на аснове лекцый, што чыталіся ім ва ўніверсітэце і на розных курсах беларусазнаўства, выдаў тэарэтычны курс пад агульнай назвай "Граматыка беларускай мовы". Першая частка яе – "Фанетыка" – выйшла ў 1926 г. "коштам аўтара", як пазначана на вокладцы кнігі (перавыдадзена фотаспосабам у 1995 г.). Другая частка – "Марфалогія" – з'явілася ў 1927 г. Факты сучаснай беларускай мовы ў гэтых кнігах асвятляюцца з пункту гледжання межаў іх пашырэння, адпаведнасці літаратурнай норме, у некаторых выпадках ім даецца гістарычнае вытлумачэнне. К.М.Міцкевіч (Якуб Колас) за час працы ва ўніверсітэце стварыў першы ў гісторыі нацыянальнай асветы падручнік для настаўнікаў пачатковых школ "Методыка роднай мовы" (1926).

У 1931 г. падрыхтоўка філолагаў ва ўніверсітэтах краіны спынілася (яна была даручана педагагічным інстытутам) і аднавілася толькі ў 1939 г. У гэтыя ж часы ў краіне пачынаецца разгул сталінскіх рэпрэсій. У ходзе іх былі амаль поўнасю знішчаны кадры нацыянальнай навукі. З тых навукоўцаў, што ўпаміналіся вышэй, уцалёў толькі А.В.Багдановіч, які яшчэ ў сярэдзіне 30-х гадоў выехаў за межы Беларусі. Працы рэпрэсаваных навукоўцаў былі забаронены на доўгія гады. Філалагічную навуку ва ўніверсітэце прыходзілася, такім чынам, аднаўляць. Для працы ва ўніверсітэце прыйшлося адшукваць спецыялістаў не толькі ў рэспубліцы, але і за яе межамі. Запрашаюцца такія вядомыя лінгвісты, як прафесар Ц.П.Ламцёў (пазней – Ц.П.Ломцёў. – Рэд.), які ўжо да гэтага працаваў на Беларусі, дацэнт Маскоўскага дзяржаўнага ўніверсітэта М.І.Карнеева-Петрулан. Сведчаннем аднаўлення мовазнаўчых даследаванняў ва ўніверсітэце з'явіўся выхад двух выпускаў філалагічнай серыі "Ученых записок" (вып. 1, 1940; вып. 2, 1941). У першым з іх пэўную частку займаюць артыкул М.І.Карнеевай-Петрулан "К социальным диалектам Белоруссии ХУІ в." і матэрыялы для этымалагічнага слоўніка беларускай мовы М.О.Когена, Ц.П.Ламцёва і В.І.Шаўчэнкі. Большую ж частку гэтага выпуска і поўнасю другі выпуск займаюць даследаванні Ц.П.Ламцёва "Выражение главных членов предложения в белорусском языке" і "Исследования в области истории белорусского синтаксиса: Составное сказуемое и его изменения в истории белорусского языка". За апрацоўку гісторыі беларускага сінтаксісу Ц.П.Ломцёву ў 1944 г. была прысуджана вучоная ступень доктара філалагічных навук, і ён, такім чынам, стаў першым доктарам у галіне беларускага мовазнаўства.

Станаўленне мовазнаўчай навукі ва ўніверсітэце ў пасляваенны час пачыналася зноў з падбору кадраў. Яшчэ ў 1943 г., калі ўніверсітэт аднавіў сваю дзейнасць на станцыі Сходня пад Масквой, у ім прадоўжылі працу Ц.П.Ломцёў і М.І.Карнеева-Петрулан, пачалі працаваць М.А.Жыдовіч, М.І.Жыркевіч, К.І.Шапелёвіч. Пасля вяртання ўніверсітэта ў Мінск кадры лінгвістаў папоўнілі Г.М.Базыленка, Б.І.Касоўскі, крыху пазней – А.Я.Бірала, А.Ф.Манаенкава, В.Ф.Крыўчык і інш. У першыя пасляваенныя гады па-ранейшаму практыкавалася сумяшчэнне пасад супрацоўнікамі ўніверсітэта і Акадэміі навук.

Першае пасляваеннае дзесяцігоддзе ў гісторыі ўніверсітэта прайшло не толькі пад знакам нарашчэння кадравага патэнцыялу, падрыхтоўкі спецыялістаў праз аспірантуру і дактарантуру, распрацоўкі традыцыйных і новых ўніверсітэцкіх курсаў. Гэта быў і пачатак разгортвання навуковых даследаванняў, стварэння падручнікаў і навучальных дапаможнікаў, рознай даведачнай літаратуры. Галоўным аб'ектам лінгвістычных даследаванняў, як і раней, з'яўлялася беларуская мова. Яе распрацоўкай займаліся і на тых кафедрах, якія забяспечвалі выкладанне дысцыплін рускага і агульнага мовазнаўства. На іншыя мовы лінгвісты ўніверсітэта "выходзяць" ў 60-я гады, калі на кафедрах беларускай і рускай моў склаліся творчыя навуковыя калектывы, адкрылася новая лінгвістычная кафедра – агульнага і славянскага мовазнаўства. Сталі публікавацца працы па агульнаму мовазнаўству, тэматыка даследаванняў пашырылася на рускую, а затым і на іншыя славянскія мовы – польскую, чэшскую, балгарскую, сербскахарвацкую і інш., павялічылася колькасць навуковых распрацовак, выкананых у параўнальна-гістарычным і супастаўляльна-тыпалагічным плане. Рэгулярным становіцца выхад зборнікаў навуковых прац. З 1969 г. пачаў выходзіць "Веснік БДУ", амаль усю 4-ю серыю якога займаюць філалагічныя матэрыялы. Праводзяцца канферэнцыі па розных праблемах мовазнаўства. Ужо на пачатку 50-х гадоў вучоны савет ўніверсітэта правёў першыя абароны кандыдацкіх дысertaцый у галіне мовазнаўства, а з сярэдзіны 60-х гадоў пачаліся абароны і доктарскіх дысertaцый. Колькасць прэтэндэнтаў на атрыманне вучоных ступеней увесь час узрасла, і быў створаны асобны савет па прысуджэнню іх у галіне філалагічных навук. Наяўнасць ва ўніверсітэце дастатковай колькасці спецыялістаў дазволіла адкрыць у 1977 г. на філалагічным факультэце два спецыялізаваныя саветы для абароны дысertaцый па лінгвістычных дысцыплінах: доктарскі – па беларускай мове і агульнаму мовазнаўству і кандыдацкі – па рускай і славянскіх мовах. Тым самым былі створаны ўмовы для абароны дысertaцый па ўсіх тых спецыяльнасцях, па якіх факультэт рыхтуе аспірантаў і дактарантаў у галіне мовазнаўства (у 1987 г. гэтыя два саветы былі аб'яднаны ў адзін доктарскі савет). Саветы па абароне дысertaцый адыгралі вялікую ролю ў разгортванні навуковых даследаванняў і падрыхтоўцы кадраў. Толькі ў спецыялізаваных саветах за дваццаць гадоў іх дзейнасці абаронена 25 доктарскіх і больш чым 150 кандыдацкіх дысertaцый – галоўным чынам супрацоўнікамі ўніверсітэта.

Асаблівае ўніверсітэцкае навукае з'яўляецца тое, што яе тэматыка ў значнай меры абумоўліваецца характарам тых навучальных дысцыплін, што ўваходзяць у планы падрыхтоўкі адпаведных спецыялістаў. Паколькі ўніверсітэты рыхтуюць спецыялістаў шырокага профілю, сістэма навучальных дысцыплін тут ахоплівае не толькі традыцыйныя з іх, тыя, што выпрацаваліся гістарычна і складаюць фундамент пэўнай навукі, але і факультатыўныя, якія ўпершыню распрацоўваюцца выкладчыкамі і чытаюцца ў якасці спецыяльных курсаў і ў якіх часта фарміруюцца новыя напрамкі і тэндэнцыі далейшага развіцця навукі. Так, менавіта ў практыцы ўніверсітэцкага навучання адбылося агульнапрынятае зараз размежаванне навукі аб гісторыі мовы на дзве самастойныя, цесна ўзаемазвязаныя галіны – гістарычную граматыку і гісторыю літаратурнай мовы. Універсітэты адыгралі першаступенную ролю і ў афармленні такога навуковага напрамку, як стылістыка і культура мовы. Што датычыць беларускага мовазнаўства, то гэтыя яго адгалінаванні пачыналі складацца найперш у нашым ўніверсітэце. З традыцыйных курсаў агульнага профілю тут пастаянна выдзяляюцца новыя самастойныя курсы па меры таго, як адбываецца далейшае разгалінаванне фундаментальных навук. Пра тое, як з часам ва ўніверсітэце пашыралася сістэма навучальных дысцыплін і, адпаведна, тэматыка навуковых даследаванняў, гавораць змены ў самой структуры мовазнаўчых кафедраў – гэтых асноўных навукова-педагагічных адзінак у вышэйшай школе – за пасляваенны час. У першыя пасляваенныя гады ва ўніверсітэце дзейнічала толькі адна самастойная лінгвістычная кафедра – рускай мовы (калі не лічыць яшчэ кафедру замежных моў, дзейнасць якой абмяжоўвалася практычнымі заняткамі са студэнтамі). Кафедра беларускай мовы аддзялілася ад агульнай кафедры беларускай мовы і літаратуры ў 1956 г. І ўжо ў 1965 г. адкрылася яшчэ адна кафедра лінгвістычнага профілю – агульнага і славянскага мовазнаўства. Зараз ва ўніверсітэце працуюць кафедры сучаснай беларускай мовы, гісторыі беларускай мовы, рускай мовы, тэарэ-

тычнага і славянскага мовазнаўства, прыкладной лінгвістыкі (на філалагічным факультэце), стылістыкі і літаратурнага рэдагавання (на факультэце журналістыкі), тэорыі і методыкі выкладання рускай мовы як замежнай (агульна-універсітэцкая). Лінгвістычныя даследаванні праводзяцца і на іншых кафедрах: рыторыкі і методыкі выкладання славянскіх моў і літаратур, методыкі выкладання беларускай мовы і літаратуры, беларусазнаўства, замежных і класічных моў і літаратур.

Навукова-даследчыцкая дзейнасць лінгвістаў універсітэта ў першыя два пасляваенныя дзесяцігоддзі праявілася галоўным чынам у стварэнні так неабходных на той час навучальных дапаможнікаў па беларускаму мовазнаўству для студэнтаў і падручнікаў па беларускай мове для сярэдняй школы. Пры ўдзеле лінгвістаў універсітэта былі падрыхтаваны на базе Інстытута мовазнаўства АН БССР дапаможнікі для студэнтаў вышэйшых навучальных устаноў "Курс сучаснай беларускай літаратурнай мовы" ў трох кнігах (1957–1961) і "Нарысы па гісторыі беларускай мовы" (1957). Універсітэцкія вучоныя прынялі ўдзел у зборы і апрацоўцы матэрыялаў для комплекснага даследавання беларускай лінгвагеаграфіі, у выніку якога з'явіліся працы "Дыялекталагічны атлас беларускай мовы" (1962) і "Лінгвістычная геаграфія і групка беларускіх гаворак" (1968–1969), удастоеныя Дзяржаўнай прэміі СССР (1971). Супрацоўніцтва лінгвістаў універсітэта і Акадэміі навук прадоўжылася і пры стварэнні ў Інстытуце мовазнаўства імя Якуба Коласа іншых фундаментальных прац, у прыватнасці, акадэмічных граматык і слоўнікаў беларускай мовы – тлумачальнага, гістарычнага, этымалагічнага і інш.

У далейшым кожная лінгвістычная кафедра універсітэта сканцэнтравала свае сілы на падрыхтоўцы падручнікаў і навучальных дапаможнікаў непасрэдна па тых дысцыплінах, якія ёю выкладаюцца. Так, на кафедры беларускай мовы быў створаны цыкл навучальных дапаможнікаў па курсу сучаснай беларускай мовы, аўтары якіх (Л.І.Бурак, М.В.Дабрыян, Я.М.Камароўскі, В.П.Красней, У.М.Лазоўскі, Л.І.Сямешка, І.Р.Шкраба, П.П.Шуба, І.М.Шчарбакова), у параўнанні з падобнымі папярэднімі працамі, значна паглыбілі тэарэтычнае асэнсаванне і характарыстыку ўласцівых ёй сродкаў. Е.С.Мяцельская прыняла ўдзел у стварэнні навучальных дапаможнікаў па курсу беларускай дыялекталогіі. Упершыню ў практыцы вышэйшай школы былі распрацаваны курсы гісторыі беларускай літаратурнай мовы і гісторыі беларускага мовазнаўства і выдадзены адпаведныя навучальныя дапаможнікі. Адзін з іх – "Гісторыя беларускай літаратурнай мовы" Л.М.Шакуна (2-е выд., 1984) удастоены Дзяржаўнай прэміі БССР (1986). Кафедра стылістыкі і літаратурнага рэдагавання выдала дапаможнікі па курсах стылістыкі беларускай мовы (М.Я.Цікоцкі) і сучаснай беларускай мовы з улікам спецыфікі падрыхтоўкі будучых журналістаў (А.І.Наркевіч). На кафедры рускай мовы выйшаў цыкл дапаможнікаў па курсу сучаснай рускай мовы, падрыхтаваны калектывам аўтараў у складзе І.К.Германовіча, І.А.Карабана, В.Ф.Кахно, А.Г.Мурашкі, М.М.Піпчанкі, Т.П.Плешчанкі, І.А.Рабчынскай, Т.А.Тарасевіч, П.П.Шубы і інш. Выдадзены таксама дапаможнікі па курсах дыялекталогіі (А.Ф.Манаенкавай) і гістарычнай граматыкі рускай мовы (А.І.Яновіч). Адпаведныя кафедры выдалі дапаможнікі па курсах методыкі выкладання моў: беларускай (З.Б.Варановіч) і рускай (Л.А.Мурына). Вялікую колькасць падручнікаў і навучальных дапаможнікаў апублікавала кафедра тэарэтычнага і славянскага мовазнаўства. Сярод іх некалькі абагульняльных прац па курсах уводзіў у мовазнаўства і агульнага мовазнаўства (Б.І.Касоўскага, Н.Б.Мячкоўскай, Б.Ю.Нормана, Б.А.Плотнікава, А.Е.Супруна), дапаможнікі для вывучэння стараславянскай мовы (В.Ф.Крыўчык і Н.С.Мажэі), сучасных славянскіх моў (Н.В.Івашынай, Н.Б.Мячкоўскай, Б.Ю.Нормана, Б.А.Плотнікава і інш.) і мёртвай палабскай (А.Я.Супруна). Кафедра выдала шэраг дапаможнікаў па спецыяльных курсах, розных іншых матэрыялаў на лінгвістычныя тэмы для студэнтаў і шырокага кола чытачоў.

Зразумела, што гэтыя працы з'явіліся як вынік тых сур'ёзных навуковых даследаванняў, якія праводзяцца на кафедрах. Многія з іх наватарскія, уводзяць у навуковы ўжытак новыя факты і абагульненні і адлюстроўваюць апошнія дасягненні навукі. Напісаныя ў тэарэтычным плане, яны сваім зместам, глыбінёй распрацоўкі тэмы даследавання нагадваюць самыя што ні ёсць манаграфіі.

З манаграфічных даследаванняў пасляваенных гадоў па праблемах беларускага мовазнаўства можна адзначыць наступныя: Г.М.Базыленкі "Пабочныя

і ўстаўныя словы, словазлучэнні і сказы ў сучаснай беларускай літаратурнай мове" (1964), М.Г.Булахавы "Прыметнік у беларускай мове" (1964) і "Гісторыя прыметнікаў беларускай мовы" ў дзвюх частках (1971–1972), В.А.Жучкевіча "Топонимика Белоруссии" (1968) і "Краткий топонимический словарь Белоруссии" (1974), М.А.Жыдовіч "Назоўнік у беларускай мове. Ч.1. Адзіночны лік" (1969), П.П.Шубы "Прыназоўнік у беларускай мове" (1971) і "Тлумачальны слоўнік беларускіх прыназоўнікаў" (1993), А.І.Наркевіча "Сістэма словазлучэнняў у сучаснай беларускай мове: Структурна-семантычнае апісанне" (1972) і "Назоўнік: Граматычныя катэгорыі і формы" (1976), Л.І.Бурака "Далучэнне ў сучаснай беларускай мове" (1975), М.А.Паўленкі "Нарысы па беларускаму словаўтварэнню: Жаночыя асабовыя намінацыі ў старабеларускай мове" (1978), М.Я.Цікоцкага "Сугучнасць слоў жывых..." (1981), М.Р.Прыгодзіча "Шчодрасць слова" (1990). У галіне рускага мовазнаўства выйшлі манаграфіі А.Я.Супруна "Части речи в русском языке" (1971), С.В.Цаленчука "Анализ языка художественных произведений" (1979), А.І.Яновіч "Наречие в истории русского языка" (1980). Беларуска-рускім моўным дачыненням прысвечаны такія манаграфіі, як "Лексика русских говоров Белоруссии" (1973) і "Русско-белорусские языковые отношения" (1978) А.Ф.Манаенкавай (ёю выдадзены таксама "Словарь русских говоров Белоруссии", 1989), "Синтаксис переходной русско-белорусской зоны: Ареально-типологические исследования" (1991) С.М.Прохаравай, "Как белорусы говорят по-русски" (1992) Л.А.Машчэнскай. Тэма гэтых дачыненняў закранаецца і ў манаграфіях А.Я.Супруна "Лингвистические основы изучения грамматики русского языка в белорусской школе" (1974) і "Содержание обучения русскому языку в белорусской школе" (1987), Л.А.Мурынай "Культура русской речи в школах Белоруссии" (1982) і "Развитие связной речи учащихся" (1985), у лексікаграфічнай працы С.М.Грabcыкава "Межъязыковые омонимы и паронимы: Опыт русско-белорусского словаря" (1980) і інш. На матэрыяле розных славянскіх і неславянскіх моў выкананы такія манаграфіі, як А.Я.Супруна "Славянские числительные: Становление числительных как особой части речи" (1969), Б.Ю.Нормана "Переходность, залог, возвратность" (1972) і "Универсальное и специфическое в синтаксических моделях славянских языков" (1988), А.І.Алѣхінай "Семантические группы во фразеологии современного английского языка" (1978) і "Фразеологическая единица и слово: К исследованию фразеологической системы" (1979), Н.Б.Мячкоўскай "Ранние восточнославянские грамматики" (1984). Разнастайны моўны матэрыял выкарыстоўваецца і ў манаграфіях па агульнаму мовазнаўству Б.Ю.Нормана "Синтаксис речевой деятельности" (1978), Б.А.Плотнікава "Дистрибутивно-статистический анализ лексических значений" (1979), "Дихотомическая лексикология" (у сааўтарстве з В.П.Трайкоўскай, 1989), "Семиотика текста: Параграфемика" (1992) і інш., У.А.Карпава "Язык как система" (1992), Н.Б.Мячкоўскай "Социальная лингвистика" (2-е выд., 1996).

Праводзіцца вялікая работа і ў галіне лексікаграфіі. Выдадзены шэраг слоўнікаў розных тыпу: тлумачальных, перакладных беларуска-рускіх і руска-беларускіх агульнаўжывальнай і тэрміналагічнай лексікі (у працы над тэрміналогіяй удзельнічаюць і супрацоўнікі іншых факультэтаў), фразеалагічных, у тым ліку такіх, як "Слоўнік беларускай народнай фразеалогіі" (1972) Е.С.Мяцельскай і Я.М.Камароўскага, "Асацыятыўны слоўнік беларускай мовы" (1981) А.І.Цітовай, "Частотны слоўнік беларускай мовы" Н.С.Мажэйкі і А.Я.Супруна (пяць выпускаў, 1982–1992), "Слоўнік гаворак цэнтральных раёнаў Беларусі" (1990), "Слоўнік антонімаў беларускай мовы" (1994) У.М.Лазоўскага, "Самабытнае слова: Слоўнік беларускай безэквівалентнай лексікі" (1994) І.Р.Шкраба, "Паронімы ў беларускай мове" (1994) С.М.Грabcыкава, "Шасцімоўны слоўнік прыказак, прымавак і крылатых слоў" (1993) і "Из античной мудрости" (1995) Н.А.Ганчаровай і І.М.Шчарбаковай.

З прыведзенага пераліку прац, далёка няпоўнага, можна зразумець, наколькі шырокае кола праблем ахоплівае тэматыка даследаванняў універсітэцкіх лінгвістаў, якія праблемы найбольш прыцягваюць іх увагу. У апошнія гады пад уплывам змен, што адбыліся ў грамадскім жыцці, узрасла цікавасць да праблем сацыялінгвістыкі, моўных кантактаў, гісторыі моў і ўздзеяння грамадства на працэсы іх развіцця і функцыянавання. Паглыбляецца вывучэнне моўных структур з выкарыстаннем новых метадаў, у тым ліку і заснаваных на прымяненні тэхнічных сродкаў. Голас моваведаў універсітэта ўсё мацней гучыць у шматгалосці сусветнай навукі.